

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут української мови

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор
Інституту української мови
НАН України
д.ф.іл. проф. Гриценко П.Ю.

31» 2016 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Актуальні проблеми лексикології

галузь знань 03 Гуманітарні науки
спеціальність 035 Філологія

Робоча програма з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми лексикології» для аспірантів зі спеціальності 035 Філологія « 31 » травня 2016 року – 21 с.

Укладачі:

Мовчун Лариса Вікторівна, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології та лексикографії Інституту української мови НАН України;

Самойлова Ірина Анатоліївна, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології та лексикографії Інституту української мови НАН України;

Сніжко Наталія Володимирівна, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології та лексикографії Інституту української мови НАН України;

Дюндик Олена Андріївна, кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник відділу лексикології та лексикографії Інституту української мови НАН України.

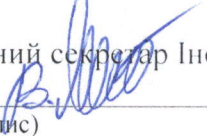
Робочу програму навчальної дисципліни «Актуальні проблеми лексикології» рекомендовано на засіданні відділу лексикології та лексикографії
Протокол № 5 від «24» травня 2016 року

Завідувач відділу
(Гнатюк І. С.)
(підпис) (прізвище та ініціали)
«24» травня 2016 року

Схвалила вчена рада Інституту української мови НАН України
Протокол № 7 від «31» травня 2016 року

Заступник голови вченої ради Інституту

(Горголюк Н. Г.)
(підпис) (прізвище та ініціали)
«31» травня 2016 року

Учений секретар Інституту

(Яцій В. О.)
(підпис) (прізвище та ініціали)
«31» травня 2016 року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна/заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 03 Гуманітарні науки	Нормативна / за вільним вибором аспіранта
Модулів – 1	Спеціальність 035 Філологія	Рік підготовки II
Змістових модулів – 2		Семестр IV
		Лекції 20 год.
Загальна кількість годин – 90 год.		Семінарські 10 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи аспіранта – 4	Рівень освіти третій (освітньо-науковий)	Самостійна робота 60 год.
		Вид контролю IV семестр – залік

Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета курсу «Актуальні проблеми лексикології» полягає в наданні необхідних знань для теоретичного узагальнення і систематизації відомостей про нові напрями досліджень розвитку і функціонування словникового складу сучасної української мови, що сприятиме науковому розумінню основ вивчення лексики як інтегрованої системи, ознайомленню із сучасними методами і методиками лінгвістичних досліджень.

1.2. Завдання викладання дисципліни «Актуальні проблеми лексикології»:

- 1) ознайомити аспірантів із досягненнями української та зарубіжної науки в галузі лексикології, її основними розділами;
- 2) показати зв'язок лексикології з іншими лінгвістичними дисциплінами;
- 3) сформулювати уявлення про динамічний характер лексичної системи та поглибити знання щодо основних шляхів поповнення словникового складу мови: словотворення, запозичення, семантичного розвитку значень слів;
- 4) розвинути вміння аналізувати емпіричний матеріал, застосовуючи різні принципи й методи дослідження, робити самостійні узагальнення й висновки.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-наукової програми аспіранти повинні:

знати:

- 1) базові поняття лексикології і семасіології;
- 2) основні проблеми і наукові концепції сучасної української лексикології;
- 3) спеціальні лінгвістичні дослідження, лінгводидактичні й науково-популярні праці з відповідної проблематики;
- 4) головні засади системного, взаємопов'язаного функціонування лексичних одиниць у словниковому складі української мови;
- 5) шляхи формування лексичного складу сучасної української мови;
- 6) принципи ідеографічного моделювання лексики;
- 7) прикладні аспекти лексикології;
- 8) чинники, які впливають на сучасний розвиток словникового складу української мови.

уміти:

- 1) унаслідок опрацювання відповідної наукової літератури робити узагальнення й висновки та обґрунтовувати напрями власних досліджень;
- 2) з огляду на мету й предмет власного дослідження добирати необхідну джерельну базу для формування фактичного матеріалу;

- 3) правильно обирати методи дослідження лексичного значення слів;
- 4) послуговуватися метамовою лексикології;
- 5) послуговуватися термінами когнітивної лінгвістики (семантики), корпусної лінгвістики, зіставної лінгвістики (лексикології) в аспекті досліджень значень слів;
- 6) формувати лексикологічні глосарії;
- 7) класифікувати лексику за ідеографічними й тематичними групами;
- 6) знаходити потрібну інформацію в лексичній картотеці.

Набуті знання й уміння сприятимуть формуванню таких **компетенцій**:

- 1) **фахова компетенція** (уміння добирати лексичний матеріал відповідно до дослідницької мети; послуговуватися необхідними методами дослідження для обґрунтованих результатів і висновків);
- 2) **комунікативна компетенція** (здатність застосувати в спілкуванні знання з лексикології української мови; відбір тих чи тих лексичних засобів залежно від мети спілкування; увага до власного мовлення і мовлення співрозмовника);
- 3) **соціокультурна компетенція** (розуміння того, що певні контексти впливають на вибір та ефективність конкретних форм комунікації);
- 4) **інформаційна компетенція** (здатність до пошуку інформації у друкованих та електронних джерелах; вміння обробляти й використовувати інформацію відповідно до поставлених завдань);
- 5) **естетичне й світоглядне спрямування** курсу має забезпечити переконаність у суспільній значущості знань, виховання мовного смаку, естетики слова, уміння визначати смисл слова, його призначення, осмислювати основне значення слова та ті переносні, які відтворюють специфіку національно-мовної картини світу та коди української культури.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретичні аспекти лексикології

Тема 1. Сучасний статус лексикології та її зв'язки з іншими лінгвістичними дисциплінами. Базові поняття лексикології. Загальна, конкретна, історична, зіставна та прикладна лексикологія. Методи і методики лексикологічних досліджень. Парадигма досліджень слова.

Тема 2. Лексична семантика: основна проблематика, динамічні аспекти. Співвідношення лінгвістичної семантики і семасіології. Концептуальне, конотативне, контекстуальне значення. Концепції виділення конотата в українській та зарубіжній лінгвістиці. Погляди науковців на різновиди полісемії. Семна структура слова. Типологія сем. Лексико-семантичне поле. Лексико-тематичні групи слів. Значення слова та його смисл. Дефініція слова в тлумачному словнику. Причини, типи та наслідки змін значень слів.

Тема 3. Науково-пошукова парадигма сучасної української лексикології. Нові напрями досліджень. Наукове осмислення української лексики в колективних курсах української мови. Праці, присвячені висвітленню окремих питань лексикології, систематизації її основних знань. Питання системної організації лексики, опису її функціональних властивостей, характеристики окремих розрядів української мови в сучасних лексикологічних дослідженнях. Зв'язок вивчення теоретичних питань лексикології з теорією і практикою укладання лексикографічних праць різного типу. Когнітивна лінгвістика. Прототипна семантика. Корпусна лінгвістика.

Змістовий модуль II. Системні зв'язки в лексиці сучасної української мови

Тема 1. Парадигматичні відношення в лексиці. Систематизування лексичних груп на матеріалі різних лексикографічних словників. Ідеографічна класифікація лексики. Тематичне упорядкування слів.

Лексичний та ідеографічний тезаурус. Здобутки української та світової ідеографії.

Тема 2. Динаміка словникового складу мови. Динамічність як одна з ознак словникового складу мови. Причини історичних змін у лексиці. Авторські новотвори на загальнолексикографічному тлі. Структурно-функціональна та хронологічна параметризація лексики в тлумачному словнику, словнику зведеного типу, електронному тезаурусі та картотеці.

Змістовий модуль III. Прикладні питання лексикології

Тема 1. Текст як підстава виявлення лексичного значення слова. Текст і контекст. Поняття мінімального і максимального, вербального і невербального, імпліцитного й експліцитного контексту. Його функціональні різновиди. Текст у роботі лексикографа.

Тема 2. Реалізація значення слова в контексті. Актуалізація та модифікація значення в контексті. Значення і відтінок значення. Переносне значення і переносне вживання слова. Образне слововживання. Оказіональне значення слова. Контекстуальні синоніми та антоніми. Презентація контексту в паперовій картотеці.

Тема 3. Слово поза словником. Співвідношення між лексичним складом мови і реєстром словника. Причини відсутності слова в загальномовному словнику. Проблема відбору текстів для формування лексичної бази словникарської роботи.

Структура навчальної дисципліни

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин – 90					
	денна/заочна форма					
	усього	у тому числі				
		л.	сем.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти лексикології						
Тема 1. Сучасний статус лексикології та її зв'язки з іншими лінгвістичними дисциплінами.	12	2	2			6
Тема 2. Лексична семантика: основна проблематика, динамічні аспекти.	8	4				6
Тема 3. Науково-пошукова парадигма сучасної української лексикології. Нові напрями досліджень.	14	4	2			10
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	34	10	4			22
Змістовий модуль 2. Системні зв'язки в лексиці сучасної української мови						
Тема 1. Парадигматичні відношення в лексиці.	16	2	2			10
Тема 2. Динаміка словникового складу мови.	12	2	2			10
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	28	4	4			20
Змістовий модуль 3. Прикладні питання лексикології						
Тема 1. Текст як підстава виявлення лексичного значення слова.	8	2	1			6
Тема 2. Реалізація значення слова в контексті.	10	2				6
Тема 3. Слово поза словником.	10	2	1			6
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	28	6	2			18
Усього годин	90	20	10			60

1. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
IV семестр		
1	Дослідницькі методи й процедури сучасних лексикологічних досліджень.	1
2	Аспекти зіставного вивчення лексики.	1
3	Основні поняття, проблеми когнітивної семантики.	1
4	Основні поняття і завдання корпусної лінгвістики.	1

5	Теорія і практика ідеографічного опису лексики.	2
6	Парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні (дериваційні) зв'язки між словами.	2
7	Текст у роботі лексикографа.	1
8	Лексичний склад мови і реєстр словника.	1

3. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Співвідношення процесу глобалізації як екстралінгвального чинника і тенденції до збереження інтралінгвальних (національних) чинників поповнення словникового складу української мови.	6
2	Параметри лексико-семантичного маркування значень на матеріалі тлумачних та перекладних словників різних періодів розвитку української мови.	6
3	Розділ «Лексикологія» у курсах сучасної української літературної мови: основні поняття та напрями досліджень.	10
4	Дослідження, присвячені аналізу окремих тематичних груп лексики.	5
5	Вираження інтеграційних процесів лексичної семантики у формулах тлумачення.	5
6	Історичні зміни в лексиці.	5
7	Авторські новотвори в лексикографічній практиці.	5
8	Текст і контекст.	6
9	Принципи формування картотеки для лексичних досліджень.	6
10	Співвідношення між лексичним складом мови і реєстром словника.	6

4. Методи навчання

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

Словесні, евристичні методи, метод проблемного викладу.

Методи стимулювання й мотивації навчальної діяльності:
науково-навчальні дискусії, створення ситуацій пізнавальної новизни, постановка проблемних питань.

5. Методи контролю

Формою підсумкового контролю успішності навчання є залік (IV семестр).

Протягом усього терміну навчання контроль за знаннями аспірантів здійснюється під час усного опитування (індивідуального та фронтального); виконання модульної контрольної роботи.

8.1. Модульна контрольна робота (зразок).

Варіант 1

I блок. Теоретичні питання, що потребують розгорнутої відповіді.

1. Методи лексикологічних досліджень.
2. Проблема розрізнення переносного значення і переносного вживання слова.

II блок. Практичні вправи.

Вправа 1. За тлумачним словником змодельовати лексико-тематичну групу «Духовне життя людини», використавши такі його структурні компоненти: розумова діяльність людини, лексика, пов'язана із навчанням та освітою, наукова лексика, лексика, пов'язана з літературою та мистецтвом.

Вправа 2. Витлумачити виділені слова, спираючись на контекст. Визначити мінімальний контекст кожного зі слів.

На маленьких ослінчиках сиділо, як на тайній **вечері**, дванадцять (із чотирнадцяти) осіб з напнутими на коліна **подолами**. У тих подолах **бовталосся** соняшникове насіння, особи лузали його, а лущпиння й слова викидали із себе у **кулеметний** спосіб (*Валерій Шевчук*). Таміла сиділа на килимі і м'якою тканиною протирала взуття. Ось ці, розкрила коробочку, цокають дуже лунко, **цок-цок**. А в цих іти **твердо**, вони **гасять стук**, зате ноги **пружинять** і тоді відчуваєш, як **пробігає** тілом **розлитий** у повітрі, деревах і чоловічих поглядах **струм** (*Володимир Даниленко*). Федір Соломаха повернувся із **волості** на **змиленому** коні, побачив на столі крашанки і помчав **безтаркою** до Мирона (*Катерина Мотрич*).

Вправа 3. Знайти в поданих реченнях позасловникову лексику. Чи варто їх уводити в реєстр загальномовного словника? Аргументуйте свою відповідь.

Прийшов німий і закричав за вікном по-дикунськи (*Микола Хвильовий*). Він озирнувся. На якусь секунду розкружеляло часу велотрек (*Ліна Костенко*). Все так гарно, так драйвово, болить з похмілля голова (*Ліна Костенко*). Не забуть: в кіно квитки, харч для рибок, харч пташині, та ще ліверка – коту (*Ірина Жиленко*). Клуб зоддалеки скидався на польову кошару для овець, зліплена з саману і крита очеретом. Якби не вікна, що поскособочувалися, дивлячись якомсь по-дивному врозтіч (*Євген Гуцало*). Лапопис по-лисячи — те саме, що у нас «рукопис» (*Роман Скиба*).

Питання для підсумкового контролю знань

1. Базові поняття лексикології.
2. Висвітлення проблем лексикології в академічному «Курсі сучасної української літературної мови» за ред. Л.А. Булаховського.
3. Проблеми лексикології в 5-томному академічному курсі «Сучасна українська літературна мова».
4. Сучасні підручники й посібники з лексикології для вищої школи.
5. Основні праці з лексикології, присвячені дослідженню лексико-семантичних груп лексики.
6. Лексична семантика в системі «людина – машина».
7. Методи і принципи лексикологічних досліджень.
8. Поняття концепту як одиниці когнітивної лінгвістики.
9. Головні поняття і проблеми корпусної лінгвістики.
10. Проблеми теорії й практики зіставних досліджень.
11. Парадигма досліджень слова.
12. Типологія лексичних значень.
13. Лексико-тематичні групи слів.
14. Проблема розрізнення значення і смислу слова.
15. Роль антонімії у формуванні семантичних полів.
16. Лексична семантика в її динамічних аспектах.
17. Ідеографічна й тематична класифікація лексики.
18. Гіперо-гіпонімічні зв'язки в лексиці.
19. Динамічність словникового складу мови.
20. Авторські новотвори на загальнолексикографічному тлі.
21. Поняття контексту, його різновиди.
22. Роль контексту для з'ясування лексичного значення слова.

23. Проблема розрізнення переносного значення і переносного вживання слова.
24. Слово поза словником. Співвідношення між лексичним складом мови і реєстром словника.
25. Образне слововживання. Оказіональне значення слова.

9. Розподіл балів, які отримують аспіранти

Форма підсумкового контролю	Види навчальної діяльності аспіранта		Максимальна кількість балів
Підсумковий контроль – залік	1. Аудиторна та самостійна навчальна робота аспіранта		50
	2. Модульна контрольна робота (МКР)		50

10.Шкала оцінювання: національна та ECTS (підсумковий контроль – залік)

Підсумковий рейтинговий бал (кількість балів за 100-бальною шкалою)	Оцінка за шкалою ECTS	Підсумкова оцінка за дисципліну за національною шкалою
90 – 100	A	зараховано
82 – 89	B	
75 – 81	C	
66 – 74	D	
60 – 65	E	
0 – 59	FX	не зараховано

11.Методичне забезпечення

Робоча навчальна програма курсу «Актуальні проблеми лексикології», наукова і навчальна література, опорні конспекти лекцій.

12. Рекомендована література

Основна:

1. Актуальні питання сучасної та історичної лексикології // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті : теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 456 – 558.
2. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики: Монография / Н.Ф. Алефиренко. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.
3. Апресян Ю.Д. Избранные труды. – Т. 2: Интегральное описание языка и системная лексикография / Ю.Д. Апресян. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1995. – 767 с.
4. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства : Історія вивчення української мови : навч. посіб. для студ. пед. ін-ів спец. «українська мова та література» / С.П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 1991. – 231 с.

5. Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства / Л.А. Булаховський. – К. : Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1955. – 248 с.
6. Бурячок А.А. Принципи моделювання семантичних полів лексики (на матеріалі східнослов'янських назв політичних відносин) / А.А. Бурячок // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 41 – 47.
7. Ващенко В.С. Українська лексикологія : Семантико-стилістична типологія слів : посіб. для студентів-філологів / В.С. Ващенко. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1979. – 127 с.
8. Волох О.Г. Сучасна українська літературна мова / О.Г. Волох, М.Т. Чемерисов, Є.І. Чернов. – К. : Вища шк., 1989. – 334 с.
9. Гнатюк І.С. Лексична картотека / І.С. Гнатюк // Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930 – 2005 : Матеріали до історії / Редкол.: В.Г. Складенко [відп. ред.] та ін. – К. : Довіра, 2005. – С. 329 – 338.
10. Гнатюк І.С. «Формування джерельної бази сучасної української лексикографії» : пленум Наукової ради «Українська мова» / І.С. Гнатюк // Українська мова. – №1. – 2016. – С. 141 – 148.
11. Гриценко П.Ю. «Слово поза словником» : реєстр словника як проблема сучасної тлумачної лексикографії / П.Ю. Гриценко // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 238 – 249.
12. Гриценко П.Ю. Моделювання системи діалектної лексики / П.Ю. Гриценко. – К. : Наук. думка, 1984. – 227 с.
13. Дослідження з лексикології та лексикографії / Гол. ред. Л.С. Паламарчук. – К. : Наук. думка, 1965. – 276 с.
14. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови / С.Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
15. Жайворонок В.В. Лексикологія та лексикографія / В.В. Жайворонок // Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930 – 2005 : Матеріали до історії / Редкол.: В.Г. Складенко [відп. ред.] та ін. – К. : Довіра, 2005. – С.133 – 173.
16. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова / М.А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1984. – 255 с.
17. Історія української мови : Лексика і фразеологія [В.М. Русанівський, В.О. Винник, В.Й. Горобець та ін.]. – К. : Наук. думка, 1983. – 743 с.

18. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
19. Клименко Н.Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики / Н.Ф. Клименко, М.М. Пещак, І.Ф. Савченко. – К. : Наук. думка, 1982. – 250 с.
20. Кочерган М.П. Слово і контекст : (Лексична сполучуваність і значення слова) / М.П. Кочерган. – Львів : Вища шк., 1980. – 184 с.
21. Левицкий В.В. Семасиология / В.В. Левицкий. – Изд. 2, исправл. и дополн. – Винница : Нова Книга, 2012. – 680 с.
22. Лексикографічний бюлетень : зб. наук. праць [періодичне видання відділу лексикології та лексикографії]. – Вип. I – IX. – К. : Видавництво Академії наук Української РСР, 1951 – 1963; Вип. 10 – 23. – К. : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004 – 2014.
23. Лексикологія // Видання Інституту української мови НАН України (1991 – 2007). – К. : Інститут української мови НАН України, 2008. – 324 с.
24. Лексикологія та лексикографія: респ. міжвідом. зб. Серія «Питання мовознавства». II / Ред. колегія : Л.С. Паламарчук (відп. ред.) та інші. – К. : Наук. думка, 1966. – 212 с.
25. Лексикологія та лексикографія. III / Ред. колегія : Л.С. Паламарчук (відп. ред.) та інші. – К. : Наук. думка, 1969. – 143 с.
26. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова / Л.А. Лисиченко. – Х. : Вища шк., 1977. – 116 с.
27. Лисиченко Л.А. Лексико-семантична система української мови / Л. А. Лисиченко. — Х. : ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 132 с.
28. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология / В.Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
29. Мойсієнко А.К. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика : [підручник] / А.К. Мойсієнко, О.В. Бас-Кононенко, В.В. Берковець та ін. – К. : Знання, 2013. – 340 с.
30. Нечитайло О.І. Синоніми в лексикографії / О.І. Нечитайло. – К.: Наукова думка, 1987. – 132 с.
31. Паламарчук Л.С. Академічний тлумачний словник української мови / Л.С. Паламарчук // Слово і фразеологізм у словнику. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 4 – 22.
32. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики / В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1988. – 240 с.
33. Русанівський В.М. У слові – вічність: (Мова творів Т.Г. Шевченка) / В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 2002. – 240 с.

34. Селіванова О.С. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / О.С. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2008. – 712 с.
35. Слово і фразеологізм у словнику / Відп. ред. Л.С. Паламарчук – К. : Наук. думка, 1980. – 252 с.
36. Сніжко Н.В. Идеографічний тезаурус як модель лексико-семантичної системи (за наслідками автоматизованого аналізу українських іменників) / Н.В. Сніжко // Мовознавство. – 1995. – № 6. – С. 28 – 34.
37. Соколовская Ж.П. Проблемы системного описания лексической семантики / Ж.П. Соколовская. – К. : Наук. думка, 1990. – 184 с.
38. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – 440 с.
39. Сучасна українська літературна мова : [підручник] / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; за ред. А.П. Грищенка. – 2-ге вид. – К. : Вища шк., 1997. – 493 с.
40. Сучасна українська літературна мова : [підручник] / М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін.; за ред. М.Я. Плющ. – 3-тє вид., стер. – К. : Вища школа, 2001. – 430 с.
41. Сучасна українська мова : Підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева. – К. : Либідь, 1997. – 400 с.
42. Тараненко А.А. Языковая семантика в ее динамических аспектах / А.А. Тараненко; отв. ред. Л.С. Паламарчук. – К. : Наук думка, 1989. – 256 с.
43. Українська мова (енциклопедія) / Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – Видання третє, зі змінами і доповненнями. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 824 с.
44. Ющук І. П. Українська мова / І.П. Ющук. – К. : Либідь, 2003. – 640 с.

Додаткова:

1. Арбатский Д.Н. О специфике семантического определения и его функциональных типах // Вопросы языкознания. – 1973. – № 5. – С. 50 – 59.
2. Булаховський Л.А. Вибрані праці в п'яти томах / Л.А. Булаховський. – К. : Наук. думка, 1975 – 1983.
3. Бойко Н.І. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові / Н. І. Бойко // Мовознавство. – 2002. – № 2 – 3. – С. 10 – 21.

4. Гетьман І.М. Теоретична і практична ідеографія: Принципи побудови тезаурусів: Навч. посібник. – К. : Вища шк., 1993. – 119 с.
5. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К. : Наук. думка, 1990. – 272 с.
6. Денисова С.П. Типологія категорій лексичної семантики : Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.15; 10.02.02 / С.П. Денисова / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 34 с.
7. Дятчук В.В., Пустовіт Л.О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В.В. Дятчук, Л.О. Пустовіт. – К. : Наук. думка, 1983. – 156 с.
8. Дяченко Л.М. Функціонально-семантична характеристика безеквівалентної та фонові лексики сучасної української літературної мови : Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л.М. Дяченко / НАН України, Інститут української мови. – К., 1997. – 18 с.
9. Іващенко В.Л. Енантіосемія в парадигмі мовних та мовленнєвих явищ: основні напрями концептуалізації / В.Л. Іващенко, Т.О. Федоренко // Мовознавство. – 2009. – №2. – С. 48–60.
10. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. – М. : Наука, 1976. – 256 с.
11. Кардашук О.В. Семантичне поле простору: статус, структура, внутрішні зв'язки (на матеріалі прикметників української мови) : Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / О.В. Кардашук / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 1998. – 16 с.
12. Карпіловська Є.А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики / Є.А. Карпіловська / Донецький національний університет. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 184 с.
13. Карпіловська Є.А. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій / Є.А. Карпіловська // Українська мова. – 2008. – № 1. – С. 24 – 35.
14. Коваленко Б.О. Стилистично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики : Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Б.О. Коваленко / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. – К., 2003. – 19 с.
15. Кононенко В.І. Національно-мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української і російської мов) // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 39–46.
16. Концептуальные сферы «МИР» и «ЧЕЛОВЕК» : Коллективная монография / Отв. ред. М.В. Пименова. – Кемерово : ИПК «Графика», 2005. – 313 с.
17. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов / І.В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 464 с.

18. Коць Т.А. До проблеми лексичної норми сучасної української літературної мови / Т.А. Коць // Мовознавство. – 2009. – № 1. – С. 70 – 75.
19. Кочерган М.П. Лексико-семантична система // Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), М.П. Зяблюк та ін. – 3-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 318 – 320.
20. Кронгауз М.А. Семантика: Учебник для вузов / М.А. Кронгауз. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 399 с.
21. Левицький В.В. Лексична полісемія та квантитативні методи її дослідження / В.В. Левицький // Мовознавство. – 2003. – № 4. – С. 17 – 25.
22. Мазурик Д.В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.) : Автореф. дис... канд. філол. Наук : 10.02.01 / Д.В. Мазурик / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2002. – 21 с.
23. Морковкин В.В. Идеографические словари / В.В. Морковкин. – М. : Изд-во МГУ, 1970. – 72 с.
24. Німчук В.В. До проблеми про об'єкт і зміст курсу «Історія української літературної мови» / В.В. Німчук // Українська мова. – 2014. – № 3. – С. 161–173.
25. Пещак М.М. Нариси з комп'ютерної лінгвістики: Монографія / М.М. Пещак. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 200 с.
26. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 192 с.
27. Скаб М.В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. – Чернівці : Рута, 2008. – 560 с.
28. Сніжко Н.В. Динаміка концептів та структурні зміни лексики в «Ідеографічному словнику української мови» / Н.В. Сніжко, М.Д. Сніжко // Людина. Комп'ютер. Комунікація : Зб. наук. праць / За ред. Ф. Бацевича. – Львів : Вид-во національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С. 293–297.
29. Сніжко Н.В. Динаміка лексико-граматичної системи української мови кінця XVIII – поч. ХХІ ст. (напрями та перспективи інтегрального лексикографічного моделювання) / Н.В. Сніжко // Наукові записки. – Випуск 126. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 242 – 248.
30. Сніжко Н.В. Зведений словник лексики української мови кінця XVIII – поч. ХХІ ст. в інтегральних дослідженнях та компаративістиці / Н.В. Сніжко // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2015. – Вип. 27. – С. 174 – 185.

31. Сніжко Н.В. Історія слова та мовних змін у зведеному словнику лексики української мови кінця XVIII – поч. XX ст. / Н.В. Сніжко // Слово во времени и пространстве. – Минск : БГПУ, 2014. – С. 97 – 101.
32. Сніжко Н.В. Категоризація знань про світ і мову в інтегральних лексикографічних системах / Н.В. Сніжко // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. – Вип. 36 – 37. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту, 2012. – С. 28 – 32.
33. Сніжко Н.В. Моделі багатозначності українських іменників (за матеріалами тлумачної лексикографії) / Н.В. Сніжко // Лексикографічний бюлетень : зб. наук. праць / Відп. ред. І.С. Гнатюк. – Вип. 19. – К., 2010. – С. 83 – 93.
34. Сніжко Н.В. Системний підхід до вивчення динаміки лексичного складу української мови кінця XVIII – поч. XXI ст. / Н.В. Сніжко // Українська мова. – 2013. – № 3. – С. 110 – 127.
35. Сніжко Н.В. Способи відображення системності лексики та мовної картини світу в ідеографічному тезаурусі / Н.В. Сніжко // Наукові записки. – Вип. 95. – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : У 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 551 – 556.
36. Сніжко Н.В. Тлумачний словник як скарбниця знань про мову, світ та духовність / Н.В. Сніжко // Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові / Інститут української мови НАН України; відп. ред. І.С. Гнатюк. – К. : КММ, 2012. – С. 282 – 290.
37. Соколовська Ж.П. Картина світу та ієрархія сем / Ж.П. Соколовська // Мовознавство. – 2002. – № 6. – С. 87–92.
38. Степанишин Б. Іншомовна лексика в українському мовленні / Б. Степанишин // Київ. – 2002. – № 11. – С. 152 – 155.
39. Стишов О.А. З активної – у пасивну / О.А. Стишов // Урок української. – 2004. – №2. – С. 23 – 25.
40. Стишов О.А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця XX ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.01 / О.А. Стишов ; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2003. – 35 с.
41. Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті : теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 560 с.
42. Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові / Інститут української мови НАН України; відп. ред. І.С. Гнатюк. – К. : КММ, 2012.

43. Украинский семантический словарь. Проспект / М.М. Пещак, Н.Ф. Клименко, Е.А. Карпиловская и др.; Отв. ред. М.М. Пещак. – К. : Наук. думка, 1990. – 264 с.
44. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник / І.Б. Штерн. – Київ : АртЕк, 1998. – 336 с.
45. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Л.В. Щерба. – Л. : Наука, 1974. – 428 с.
46. Greeraerts D. Theories of Lexical Semantics. – Oxford University Press Inc., New York, 2010. – 289 p.
47. Encyclopedia of Language and Linguistics / E.K. Brown, R.E. Asher, J.M.Y. Simpson. 14-Volume Set. Pergamon Press. – 2006.

Словники:

1. Активні ресурси сучасної української номінації : Ідеографічний словник нової лексики / Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирєва, Ю.В. Романюк. – К. : ТОВ «МКК», 2013. – 416 с.
2. Білецький-Носенко П.П. Словник української мови / Підгот. до вид. В.В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1966. – 423 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2007. – 1736 с.
4. Віняр Г.М. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття / Г. М. Віняр, Л.Р. Шпачук. – Кривий Ріг, 2002. – 180 с.
5. Вокальчук Г.М. Короткий словник авторських неологізмів в українській поезії ХХ століття / Г.М. Вокальчук // Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття / Г.М. Вокальчук. – Рівне: НВЦ «Перспектива», 2004. – С. 94 – 491.
6. Грінченко Б.Д. Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. – К., 1907 – 1909.
7. Головащук С.І. Українське літературне слововживання: Словник-довідник. – К. : Вища школа, 1995. – 319 с.
8. Демська О.М. Словник омонімів української мови / О.М. Демська, І.М. Кульчицький. – Львів: Фенікс, 1996. – 223 с.
9. Етимологічний словник української мови: В 7-и т. / Гол. ред. О.С. Мельничук. – Т. І–VI. – К.: Наук. думка, 1982 – 2012.
10. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики / С. Караванський. – К. : Вид. центр «Академія», 1998. – 712 с.
11. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – 3-тє вид., опрацьоване і доповнене. – Львів: БаК, 2008. – 512 с.

12. Колоїз Ж.В. Тлумачно-словотвірний словник okazіonalіzmіv / Ж.В. Колоїз. – Кривий Ріг : ТОВ «ЯВВА», 2003. – 168 с.
13. Нові й актуалізовані слова та значення / В.О. Балог, Н.Є. Лозова, Л.О. Тищенко, О.М. Тищенко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 278 с.
14. Полюга Л.М. Словник антонімів: понад 2000 антонімічних пар / Л.М. Полюга. – Київ: Рад. школа, 1987. – 176 с.
15. Полюга Л.М. Словник синонімів української мови / Л.М. Полюга. – К.: Довіра, 2001. – 477 с.
16. Русский семантический словарь: В 6 т. / Под общей ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Азбуковник, 1998 – 2007.
17. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – Вид. друге, виправлене і доповнене. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1985. – 970 с.
18. Словник синонімів української мови: У 2 т / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. – К. : Наук. думка, 1999 – 2000.
19. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980.
20. Словник української мови / Кер. В.В. Німчук; відп. ред. В.В. Жайворонок. – К. : ВЦ «Просвіта», 2012. – 1320 с.
21. Словник української мови: у 20 т. – Т. 1–6. – К.: Український мовно-інформаційний фонд; Наук. думка, 2010–2016.
22. Словотворчість незалежної України. 1991 – 2011: Словник / Укладач А. Нелюба. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2012. – 608 с.
23. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови : Містить понад 3200 слів і 650 стійких словосполучень / Леся Ставицька. – К.: Критика, 2003. – 336 с.

13. Інформаційні ресурси

1. Інститут української мови НАН України –
<http://www1.nas.gov.ua/INSTITUTES/IUM/Pages/default.aspx>
2. Лінгвістичний портал MOVA.info – <http://www.mova.info/>
3. Російсько-українські словники – <http://r2u.org.ua/>
4. Офіційний сайт української мови –
http://ukrainskamova.com/publ/leksika/leksika_i_leksikologija/5-1-0-44

«04» лютого 2020 р.

галузь знань 03 Гуманітарні науки
спеціальність 035 Філологія

Додаток до робочої програми навчальної дисципліни «Актуальні проблеми лексикології» рекомендовано на засіданні відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики (протокол № 1 від «16» січня 2020 року)

Затверджено на засіданні вченої ради Інституту української мови НАН України «04» лютого 2020 року (протокол № 1)

5. Методи контролю

Питання для підсумкового контролю знань

1. Базові поняття лексикології. Лексико-семантична система, слово, сема, семема, моносемант (однозначне слово), полісемант (багатозначне слово), класема (інтегральна сема, архісема, родосема), семантична (ідеографічна) класифікація лексики, семантичний (ідеографічний) словник, словники синонімів, антонімів.

2. Типи парадигматичних відношень слів. Синонімія, полісемія, антонімія, гіперо-гіпонімія, співгіпоніми (когіпоніми), мероніми. Способи відображення системності лексики в ідеографічних та тематичних словниках. Метамова тлумачного та ідеографічного словника. Роль тлумачного словника в моделюванні ієрархічно структурованих ідеографічних груп.

3. Ідеографічний тезаурус як модель лексико-семантичної системи мови. Синоптична схема ідеографічного словника. Мовна картина світу. Концептуальна картина світу. Проспект Українського семантичного словника (за ред. М.М. Пещак, 1990 р.). Перший в Україні електронний ідеографічний словник іменників Н.В. Сніжко та М.Д. Сніжка (1995 р.). «Русский семантический словарь»: в 6 т. (за ред. Н.Ю. Шведової (1998–2007)).

4. Відображення динаміки лексичного складу мови та оновленого світогляду українців в інтегральних словниках нового покоління («Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник» за ред. Є.А. Карпіловської, 2013). Словники нових слів, значень та актуалізованої лексики (Г.М. Вокальчук, В.В. Максимчук, А.М. Нелюба, Л.В. Туровська, О.М. Тищенко та ін.).

5. Новітні методології системного дослідження розвитку лексичного складу мови. Нові електронні картотеки та корпусна лінгвістика. Зведений словник «Український лексикон кінця XVIII – поч. XXI ст.: словник-індекс» (2017). «Словник української мови в 11-ти томах. Додатковий том: у 2-х кн.» (2018).

6. Динаміка лексичного складу мови. Активна і пасивна лексика. Неологізми, неосемантизми, архаїзми, застаріла лексика. Лексичне ядро мови. Відображення динаміки лексичної системи у зведеному словнику «Український лексикон кінця XVIII – поч. XXI ст.: словник-індекс» (2017), «Словнику української мови в 11-ти томах. Додатковий том: у 2-х кн.» (2018) та сучасних академічних дослідженнях.

7. Семантизація, тлумачення та систематизування нової лексики у нових академічних тлумачних словниках. Слово поза словником. Індивідуально-

авторські новотвори (приклади слів із власних лексичних картотек та словників мови письменників). Реєстр «Словника мови творчої особистості» (2020 р.). Відображення концептуальних домінант тоталітарної та посттоталітарної епох у «Словнику мови творчої особистості». Нові художньо-образні надбання українських письменників та публіцистів у «Словнику мови творчої особистості». Моделі метафоризації та порівняння як засіб розбудови лексико-семантичної системи мови.